

Економија на маглини и сенки

“A shady business never yields a sunny life.”

[B. C. Forbes](#)

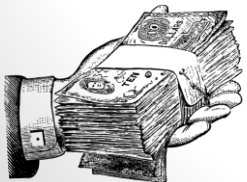

Корисни материјали

- Збирка на трудови – од најдобри практики за следење на скриената економија (CRPM/CSD)
- Кратка анализа бр. 30 – Економија на маглини и сенки: скриената економија во Македонија (CRPM/CSD)
- Кратка анализа бр. 31 – Погоди и Прوماши: динамиката на непријавениот труд во Македонија (CRPM/CSD)

Зашто треба да не загрижува скриената економија?

- Затошто до одреден степен влијае врз сите!
- <http://vimeo.com/96061147>

Зашто не интересира скриената економија во Македонија?

- ЕУ Кандидатски статус
- Раст на странските директни инвестиции (СДИ), БДП, индустрија, градежништво, туризам, кредитен раст
- Различни проценки кои се движат од:
 - **24% од БДП користејќи го** со користење на методот ЕСМ (Потрошувачка на струја) (ЦЕА, 2012)
 - **30% од БДП** според Министерството за Економија (со користење на пресметките на **Анкетата на работната сила** (Новковска, 2013)
 - **46.9% од БДП** (ЦЕА, 2011) со користење на **методот MIMIC** (Multiple Indicator Multiple Causes).

Причини

- Силен развој на малите и средни претпријатија (**МСП**) што води кон усвојување на низа нови, често **спротивставени и недоволно јасни мерки и политики**, посебно во рамките на економската законска регулатива. Ова, всушност, доведува до зголемување на скриената економија во земјата.

Стапка на невработеност	28.2% (2014),
Младинска невработеност	54,6% (2014),
Долгорочна невработеност	82,1% (2012)

- До 2007 **преоптоварување** со даноци и социјални придонеси
- Посебно присутно во **индустријата** и **услугните** сектори, кадешто трансакции често се извршуваат во главно во кеш (УЈП, 2010) Пр: **градежништво, угостителство, транспорт, текстилна индустрија, трговија на зелени пазари**
- **Занаетчиска економија** – домаќинствата во просек трошат околу 22,8% од своите приходи на занаетчиски услуги (ЦЕА, 2009) Пр.: **зелените пазари, сервисирање на моторни возила, одржување на домот, сечење дрва за огрев и др.**

Сузбивање на скриената економија

Насока	Вид на имплементирана мерка
<i>Овозможување редовно вработување</i> МТСП Агенција за вработување	<ul style="list-style-type: none">• Акциски план за скриената економија - годишни акциски планови под капата на Министерството за труд кое ги координира активностите и задачите• Реформи во договорите за дело и авторските договори (хонорарци) – Службен весник на РМ, Бр 113/2014.)• Програма за самовработување на Агенцијата за вработување на Македонија<ul style="list-style-type: none">- Со работа отпочнале 5,835 микро и мали претпријатија од кои 72% биле одржливи и сеуште работат успешно- Споредено со 2004, бројот на самовработените лица се удвоил до 2013 год. (од 53,252 на 98,182), според податоци на ДЗР (2013)
<i>Зголемена даночна дисциплина</i> Министерство за Финансии Управа за јавни приходи	<ul style="list-style-type: none">• Кампања „Фискална во рака - награда без мака“ - најскорешна кампања отпочната кон крајот на 2013 со цел покревање на свесноста за негативните ефекти на недокументирањето на трансакциите.
<i>Инспекција и контрола</i> Совет за инспекциски надзор (вкл. Државен пазарен инспекторат, Државен инспекторат за труд, итн.)	<ul style="list-style-type: none">• Совет за инспекциски надзор - Задачата на Советот е да врши надзор над работата и да ги координира активностите помеѓу различните 29 државни инспекторати, работејќи на зголемување на ефикасноста на инспекторатите, истовремено намалувајќи ги трошоците.
<i>Зголемена свесност и едукација</i> Министерство за образование и наука	<ul style="list-style-type: none">• Кампањи за зголемена свесност во земјоделието и градежништвото• Кампања за свесност за учениците
<i>Овозможување на формализирање / Почитување на законот</i> Управа за јавни приходи	<p>Поедноставување на процедурите за отпочнување на бизниси –</p> <ul style="list-style-type: none">- Со намалување на времето, процесните чекори и финансиските трошоци потребни за отпочнување на бизниси,- едношалтерскиот систем (ВТИ, 2012)

Главни причини за појавата на непријавениот труд

- Големи даночни и оптоварувања за социјални придонеси; даночна моралност

Табела - “Главни причинители за зголемувањето на сркиената економија”

Factors influencing the undeclared economy	Average values of 12 studies (influence on the undeclared economy, %)	Average values of empirical results of 22 studies (influence on the undeclared economy, %)
Increase of the tax and social security contribution burdens	35–38	45–52
Quality of state institutions	10–12	12–17
Transfers	5–7	7–9
Specific labour market regulations	7–9	7–9
Public sector services	5–7	7–9
Tax morality	22–25	–
Influence of all factors	84–98	78–96

Source: Schneider (2012) cited in Eurofound (2013), Tackling undeclared work in Croatia and four EU candidate countries, Eurofound, Dublin

Врз кого има најголемо влијание?

- Повторно, врз сите! Но ...
- Наоди од Анкетата на Еуробарометар:

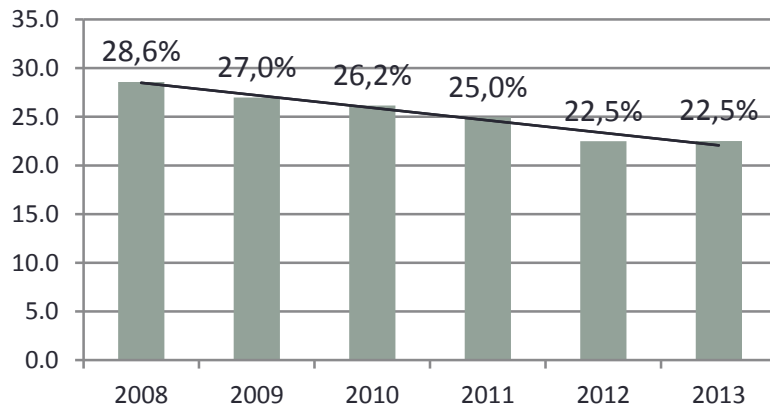

- “Еден од девет Европјани признава дека се вклучени во купување на продукти и услуги кадешто има добра причина да верува дека има вклученост на некаква форма на непријавен труд.” Како главна мотивација се наведува пониската цена.
- “Еден од пет Европјани признава дека бил вклучен во непријавена платена работа во последната година.”
- “Наодите сугерираат поголема тенденција за вклученост во непријавена работа на работници од старосната група од 15-34 години, лица кои имаат проблеми при подмирувањето на сметките во домаќинството, невработените лица и студентите. Исто така постои поголема веројатност лицата кои купуваат продукти и услуги за кои постои можност да вклучуваат непријавен труд да бидат и снабдувачи на непријавен труд.”
- Исто како и од страната на побарувачката, Постојат значајни регионални варијации, односно постои поголема веројатност респондентите од Источна и Централна Европа да признаат дека извршувале непријавена платена работа и помала веројатност за истото кај респондентите од Јужна Европа.”

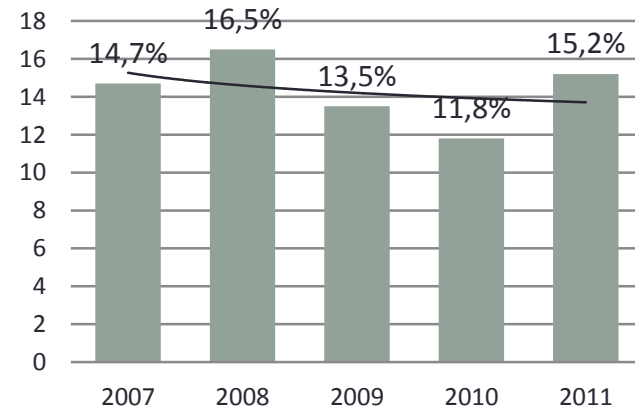
Македонскиот случај

- Неформалното вработување во земјоделството, како извор на непријавен труд, е значајно и се движи помеѓу 86.1% and 82.4% од вкупното вработување во земјоделието во периодот 2008-2012.

Неформална работа (како % од вкупн. невраб. година по година) Извор: Анкета на раб сила 2013, ДЗС

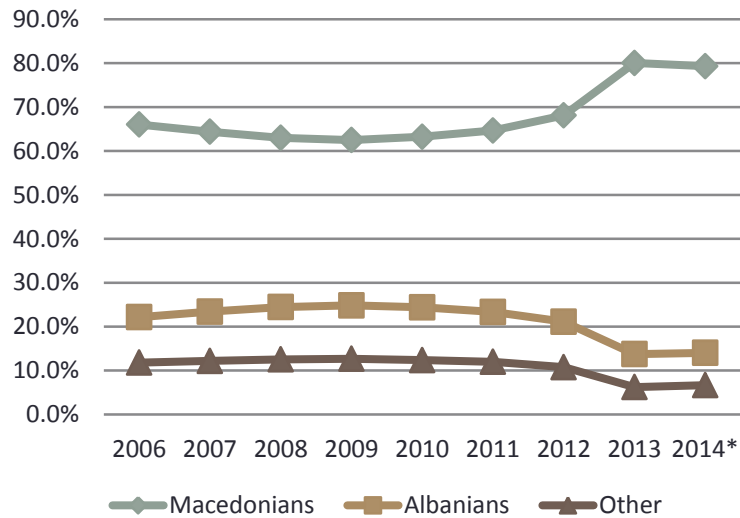
Неопфатена економија во Македонија 2007-2011, како % од прилагодување на годишниот БДП. Извор: Извешта на ДЗС за БДП

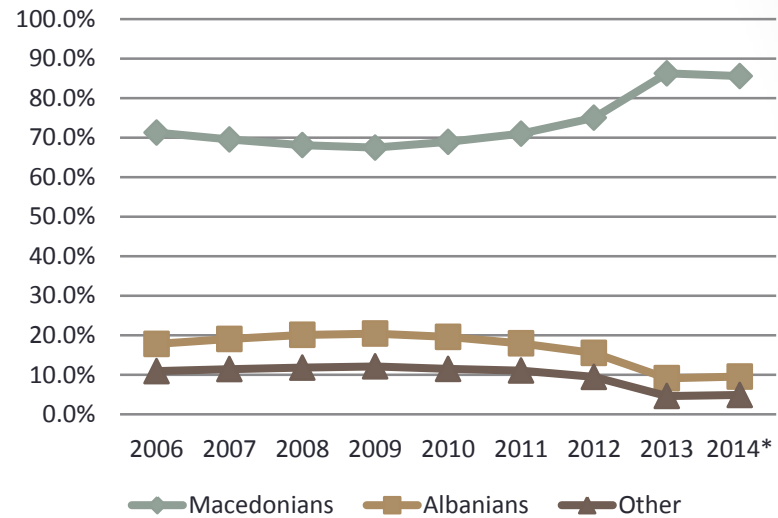
- Продажбата на земјоделски продукти на зелените пазари е идентификувана како активност која е најзасегната од непријавениот труд.
- Најдоминантни се ниско платените работи кои се трудово интензивни, полиња како што се катерингот, транспорт, градежнисштво, текстилна индустрија, туризам, поправка на возила, козметички услуги.

Македонскиот случај – дел 2

Невработеност по националност на активни баратели на работа (% од вкупниот број на активни баратели)

Невработеност на жените по националност (% од вкупниот број на активни баратели жени)

Source: Employment Agency (EA) data, 2006-2014 July. Available at: <http://avrm.gov.mk/pregled-na-evidentirani-nevraboteni-lica-spored-nacionalna-pripadnost.nspix>

- Пред поделбата на активни и пасивни баратели на работа во 2012/2013 година распределбата на невработени според националност се движеа во рамки на Цензусот од 2002 или **64% македонци, 22-25% албанци and 10-11% останати етнички заедници**
- Од околу **97.000 активни баратели на работа, 80% се македонци, 13% албанци, 7% останати.**

Борба против непријавениот труд во Македонија

- Воспоставена институционална рамка:
 - Министерство за труд и социјална политика (МТСП)
 - Агенција за вработување на Р. Македонија (АВРМ)
 - Државен инспекторат за труд (ДИТ)
 - Управа за јавни приходи (УЈП)

Главни видови на мерки

- Мерки на одвраќање (Deterrence)

- Од аспект на подобрување на детектирање на неправилности - Зајакнување на административната соработка и помош преку размена на електронски податоци (УЈП, Државен инспекторат за труд (2012 и 2013))

- Превентивни (Prevention)

- Од аспект на давање мотивација за вклучување во формалната економија – е прогресивното намалување на придонесите за пензиско и инвалидско осигурување од 26,5 (2011) на 17,6% (2014)

- Законот за минимална плата

- Куративни мерки (Curative)

- Фармерите со годишна заработка <300.000 мкд се одземени од плаќање на персонален данок

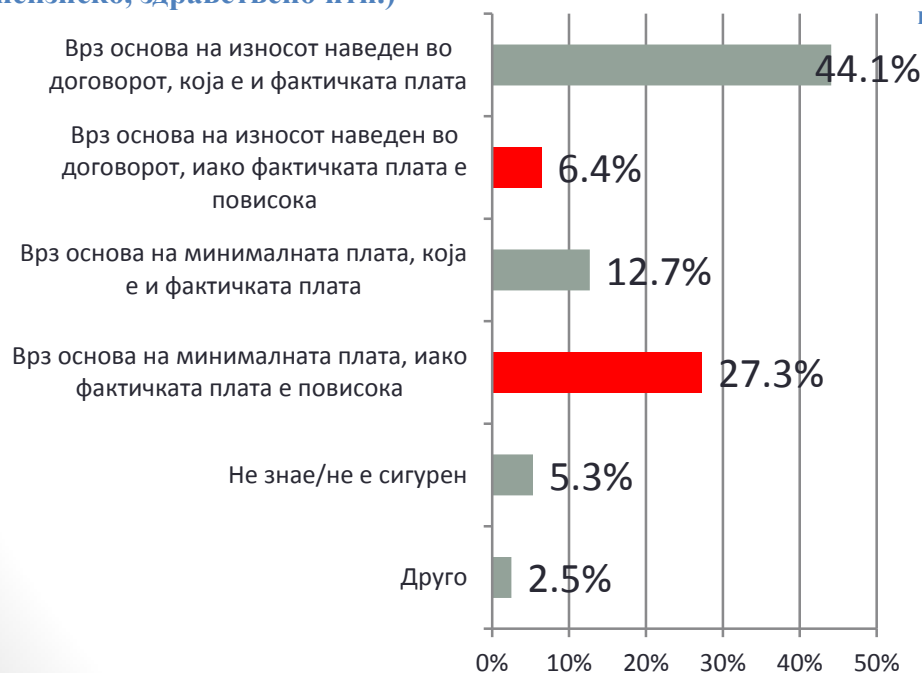
- Поттикнувачки мерки (Commitment)

- Кампањи за промоција на успешна транзиција од училиште до пристојна работа
- “Фискална на рака, Добивка без мака” кампања за промоција на даночната дисциплина и важноста на издавањето фискални сметки

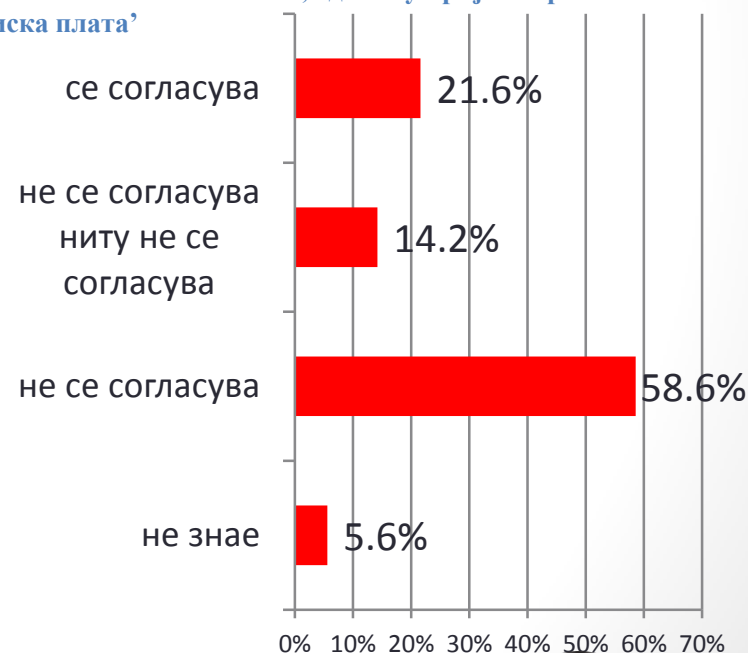
Податоци од анкети

	Анкета на популација	Анкета на бизниси
Примерок	1116	70
Датум	10/2014	10/2014
Репрезентативност	Регионална и демографска	Регионална, сектори, големини

Основа за плаќање на социјалните придонеси (пензиско, здравствено итн.)

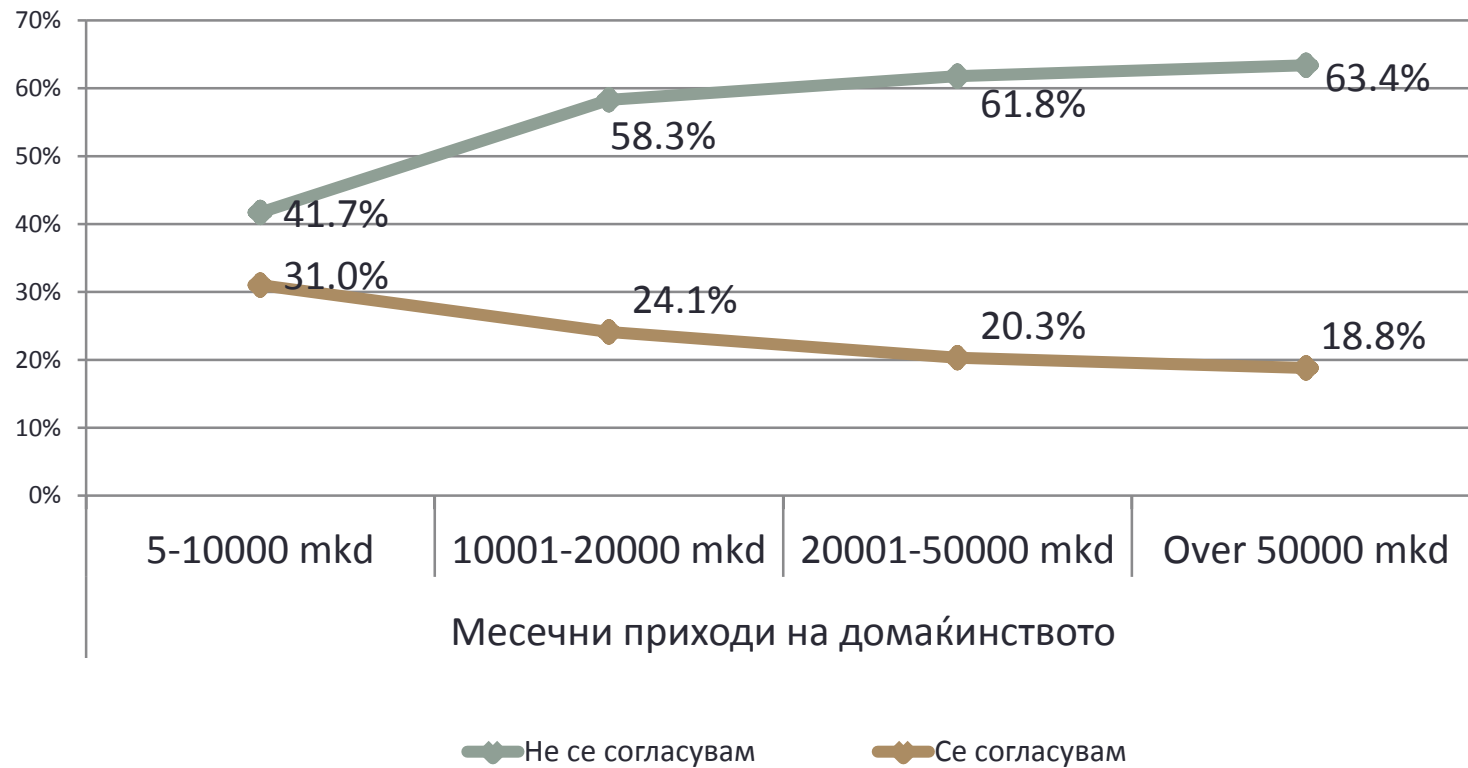

Ниво на согласување со изјавата 'Подобро би бил непријавен работник со повисока плата, одколку пријавен работник со пониска плата'

Податоци од анкети - 2

Сложување со изјавата 'Подобро би бил непријавен работник со повисока плата, одколку пријавен работник со пониска плата' и месечни приходи на домаќинството

Податоци од анкети - 3

- **1/3** од вработените добиваат **плата во пливо**
- **40%** од вработените со примарно вработување се **делумно или комплетно непријавени**
- **Повеќе од 1/2** од работодавците потврдуваат присутност на **договори со скриени клаузули** во нивниот сектор

Заклучоци

- Скриената економија, се движи од **24% до 47% од БДП** со тенденција на опаѓање.
- Генератор на неформални економски активности - висока **стапка на невработеност, (28.4% во 2К на 2014)**
- Индикаторите на **неопфатената економија (НОЕ) и обсервирано неформално вработување** од страна на Државниот завод за статистика (ДЗС) индицира тренд на намалување на скриената економномија и сè поголемо пријавување на работната сила.
- **Суштински фактори - Привлекувањето на странски директни инвестиции (СДИ), подобро деловно опкружување, зголемување на капацитетите на програмите за самовработување, реформирање на инспекциските служби**

Благодарам за Вашето ВНИМАНИЕ

www.crpm.org.mk